

Mali Stresin Bir Göstergesi Olarak Bütçe Stresi: Türkiye’de Eğilimler ve Belirleyiciler

Budget Stress as an Indicator of Fiscal Stress: Trends and Determinants in Türkiye

DOI: 10.38155/ksbd.1611066

Araştırma Makalesi /
Research Article

Makale Geliş Tarihi /
Article Arrival Date
31/12/2024

Makale Kabul Tarihi /
Article Accepted Date
24/04/2025

Makale Yayın Tarihi /
Article Publication Date
24/06/2025

**KARADENİZ SOSYAL
BİLİMLER DERGİSİ**

Dr. Öğr. Üyesi, Berat KARA
İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Siyasal Bilgiler Fakültesi
Maliye Bölümü
berat.kara@medeniyet.edu.tr
ORCID: [0000-0002-6948-2197](https://orcid.org/0000-0002-6948-2197)

Etik Kurul Beyanı: Bu çalışma, insanlardan veri ve örnek toplamayı gerektiren, anket, inceleme, alan çalışması ve deney içeren araştırmalar kapsamına girmediğinden etik kurul onay belgesi gerektirmemektedir.

*Kara, B. (2025). Mali stresin bir göstergesi olarak bütçe stresi: Türkiye’de eğilimler ve belirleyiciler. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(32), 287-311.

Öz

Mali stres, bir hükümetin bütçesel hedeflerine ulaşma kapasitesini ve kamu hizmetlerini sağlamak için gerekli kaynakları elde etme yeteneğini olumsuz etkileyen bir durumdur. Bütçe stresi ise, gelir ve harcamalar arasındaki dengesizlikten kaynaklanan bir baskıdır. Bu çalışma, Türkiye’de mali stresi Arnett (2011) ile Boukari ve Veiga (2018) tarafından geliştirilen bütçe stresi göstergesi kullanarak incelemektedir. 1984-2023 dönemi için yıllık bütçe stresi hesaplanmış ve koalisyon hükümetleri, seçim dönemleri, ekonomik krizler ve ek bütçe uygulamaları gibi özel dönemlerdeki değişimi analiz edilmiştir. Sonuçlar, bütçe stresinin özellikle koalisyon hükümetleri ve ek bütçe çıkarılan yıllarda yüksek olduğunu, ancak kriz ve seçim dönemlerinin sınırlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Çalışmanın ikinci aşamasında, 2005-2024 dönemi aylık verileri kullanılarak, mali stresi etkileyen makroekonomik faktörler Prais-Winsten regresyon analiziyle incelenmiştir. Bulgular, işsizlik oranı ve döviz kurunun mali stresi artırdığını; cari açık ve ithalatın ise azalttığını ortaya koymuştur. Enflasyon, faiz harcamaları ve ihracat anlamlı bir etki göstermemiştir. Sonuç olarak, Türkiye’de bütçe stresi ekonomik ve politik dinamiklerin etkileşimiyle şekillenmekte olup, bu durum mali politika oluşturma sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir unsurdur.

Anahtar Kelimeler: Bütçe Stresi, Mali Stres, Bütçe Yönetimi, Bütçenin Sürdürülebilirliği, Prais-Winsten Regresyonu.

Abstract

Fiscal stress disrupts a government's ability to meet budgetary objectives and secure resources for public services. Budget stress, a related concept, arises from an imbalance between revenues and expenditures. This study examines fiscal stress in Turkey using the budget stress indicator developed by Arnett (2011) and Boukari and Veiga (2018). Fiscal stress was calculated annually for 1984-2023, focusing on its variation during coalition governments, election years, economic crises, and supplementary budget periods. Results indicate that fiscal stress was notably high during coalition governments and years with supplementary budget allocations, while crises and elections had limited effects. The second phase of the study investigates macroeconomic factors influencing fiscal stress using Prais-Winsten regression analysis on monthly data from 2005 to 2024. Findings reveal that unemployment and exchange rates increase fiscal stress, whereas the current account deficit and imports reduce it. Inflation, interest expenses, and exports showed no significant impact. In conclusion, Turkey's budget stress is shaped by economic and political dynamics, emphasizing the importance of these factors in fiscal policy. This study provides insights into understanding and managing fiscal challenges in developing effective budget strategies.

Keywords: Budget Stress, Fiscal Stress, Budget Management, Budget Sustainability, Prais-Winsten Regression.

Giriş

Mali durum, bir hükümetin yükümlülüklerini yerine getirme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Gorina ve Maher, 2016: 8; Hendrick, 2004; Berne ve Schramm, 1986). Bu tanım, hükümetin ekonomik ve mali yükümlülüklerini güvenilir bir şekilde yerine getirme kapasitesini vurgulamaktadır. Ancak ekonomik dalgalanmalar, siyasi belirsizlikler ve krizler gibi çeşitli faktörler bu kapasiteyi olumsuz etkileyebilmektedir. Bu noktada, mali stres kavramı ön plana çıkmaktadır.

Mali stres, genellikle bir dengesizlik durumu olarak tanımlanmakta, bir şeylerin ters gittiğine işaret etmekte, kamu hizmetlerine yönelik taleplerin, bu talepleri karşılamak için mevcut mali kaynakları aştığını göstermektedir. Başka bir deyişle, hükümetin mali koşullarının kötüleştiğini ve kaynaklarını etkin bir şekilde yönetemediği bir durumu ifade etmektedir (Gold, 1992; Copeland ve Ingram, 1983; Scorsone ve Plerhoples, 2010; Ahmed ve Rogers, 1995; Rose ve Page 1982; Jimenez 2009). Bu perspektif, mali stresi yalnızca bir ekonomik mesele değil, aynı zamanda hükümet performansının bir göstergesi olarak değerlendirmektedir.

Mali stres, doğası gereği iki temel nedenden kaynaklanmaktadır. Birincisi ve en yaygını, ekonomik durgunluk sırasında yapısal bir bütçe açığının ortaya çıkması veya geçici ama önemli bir döngüsel açığın meydana gelmesidir (Gold, 1992; Hackbart ve Ramsey, 2004). İkinci neden ise toplam kamu harcamalarıyla ilgilidir. Toplam harcamaların büyüklüğü, hükümetin gelir yaratma kapasitesi üzerinden mali stresle doğrudan ilişkilidir. Mali stres yaratan harcamalar, gelir yaratma kapasitesiyle uyumsuz veya aşırı olan harcamalardır (Shamsub ve Akoto, 2004: 43). Siyasi faktörler de bu ikinci nedenin kapsamına girmektedir. Popülist harcamalar, demagojik harcamalar, seçimle ilgili harcamalar ve çıkar gruplarına yapılan harcamalar gibi unsurlar, bu bağlamda mali stresi derinleştiren unsurlar arasında yer almaktadır.

Mali stresin, hükümetlerin bütçe ve harcama politikaları üzerindeki etkileri, önemli sonuçlar doğurmaktadır. İlk olarak, mali strese en yaygın yanıt, harcamaların azaltılmasıdır. Bu harcama kesintileri, genel bütçe kesintilerinden programlara özgü hedefli kesintilere kadar çeşitli şekillerde gerçekleşebilmektedir (Fisher, 1988). Bu tür önlemler, hükümetler tarafından mali stresin etkilerini azaltmak amacıyla genellikle zamanında alınmaktadır. Ancak bu kısa vadeli önlemler, uzun vadede hizmetlerde kalıcı değişikliklere yol açabilmektedir (Berne ve Stiefel, 1993). Harcama kesintilerinin hem kısa vadeli hem de uzun vadeli etkilerini inceleyen çalışmalar, bu tür kesintilerin gelecekteki mali stres düzeylerini etkili bir şekilde azaltabileceğini göstermektedir (Gold, 1992; Finegold, Schardin ve Steinback, 2003; Hackbart

ve Ramsey, 2004). Ancak bu kesintilerin etkinliği, bunların odaklandığı alanlara ve toplam harcama ile gelir düzeylerini ne ölçüde dengelediğine bağlıdır. Ayrıca, toplam mali dengeyi sağlama konusunda harcama kesintilerinin etkinliği, kesintilerin kapsamına ve hedeflenen alanlara bağlı olarak da değişmektedir.

Vergi ve gelir artırıcı önlemler de mali strese verilen yanıtlar arasında önemli bir yere sahiptir. Vergi artışları, gelirleri artırarak mali stresi hafifletmek için, hükümetler tarafından kullanılan temel bir stratejiyi temsil etmektedir. Ancak, bu tür önlemlerin etkilerinin genellikle gecikmeli bir şekilde ortaya çıkması nedeniyle, kısa vadeli bütçe baskılarını hafifletme konusunda daha sınırlı bir etki yaratabilmektedir. Üstelik mali stres altındaki hükümetlerin, gelir potansiyelini en üst düzeye çıkarmak için vergi tabanlarını yakından incelemesi gerekmektedir (Shamsub ve Akoto, 2004: 42).

Vergi tabanlarının kullanım biçimlerini yansıtan gelir yapıları, farklı hükümetler arasında gelir kaynaklarının bileşiminde önemli farklılıklar ortaya koymaktadır. Bazı hükümetler tüketim temelli vergilere büyük ölçüde bağımlıyken, diğerleri gelir temelli vergilere daha fazla bağımlıdır. Gelir bileşiminin istikrar, büyüme, döngüsel dalgalanmalara duyarlılık ve tüketici davranışı üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, bu çeşitliliğin zaman içinde mali stres üzerinde farklı etkiler yaratabileceği öngörülmektedir (Shamsub ve Akoto, 2004: 43). Sonuç olarak, yalnızca gelir artırıcı önlemler, mali stresin etkilerini tam anlamıyla hafifletmek için yeterli olmayabilir ve genellikle harcama kesintileri ile birlikte uygulanmaktadır. Nitekim Poterba (1994) vergi ve harcama düzenlemelerinin mali strese verilen en önemli yanıtlar arasında olduğunu vurgulamaktadır.

Mali stresin, hükümetin hizmet sunum politikaları üzerindeki etkileri de önemli sonuçlar doğurmaktadır. Wolman’a (1986) göre mali stres altındaki hükümetler, yeni hizmetler benimsemekten ziyade, verimlilik iyileştirmelerine veya dahili ayarlamalara odaklanma eğilimindedir. Bu eğilim, öncelikle yeni hizmetlerin uygulanması için gereken ek mali kaynakların ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, mali stres altındaki hükümetler, mevcut hizmetleri kısıtlı bütçe koşullarında sürdürmek ve iyileştirmek için yenilikçi çözümler aramakta ve mevcut kaynakların daha verimli kullanımını sağlamaya çalışmaktadır.

Mali strese verilen yanıtların zamanlaması ve niteliği, hükümetlerin mali zorlukları ele alma kapasitesini önemli ölçüde şekillendirmektedir. Mali stresin başlangıç aşamalarında dramatik müdahaleler görünmemekte, bu tür müdahaleler genellikle sonraki yıllarda ortaya çıkmaktadır. Ancak gecikmeli müdahaleler, mali sorunları derinleştirme riski taşımakta ve gelecekte daha sert kemer sıkma önlemlerine yol açabilmektedir. Zamanında harekete

geçilmediğinde, sonraki maliyet azaltma önlemleri daha sert hale gelebilmekte ve genellikle öncelikli olmayan işlevleri orantısız bir şekilde etkileyebilmektedir. Ayrıca, mali stres altındaki karar alıcılar, kısa vadeli çözümlere öncelik verme eğilimindedir. Bu tür kısa vadeli yaklaşımlar, mali sorunları hafifletmekten ziyade, daha karmaşık hale getirebilmekte ve uzun vadede mali stresi aşmayı veya yeniden ortaya çıkmasını önlemeyi zorlaştırabilmektedir.

Mali stresin ölçülmesi, kamu harcamalarının azaltılması veya hizmetlerin sürdürülmesi gerekliliğini değerlendirmekten öteye geçerek, hükümetlerin maliyetleri ve faydaları etkili bir şekilde dengelemesini sağlamaktadır (Rose ve Page, 1982). Bu bağlamda, mali strese verilen yanıtların etkinliği, özellikle sosyal ve politik etkileri göz önünde bulundurulduğunda, son derece önemlidir. Belirli yanıtların, kısa veya uzun vadede mali stresi daha etkili bir şekilde azalttığı tespit edildiğinde, bu bulgular, politika yapıcılarının gelecekteki mali zorluklara yönelik stratejiler geliştirmesine rehberlik edebilmektedir. Böylece, hükümetler mali stresi daha verimli bir şekilde ele alabilmekte ve bütçe politikalarını daha sürdürülebilir bir şekilde planlayabilmektedir.

Mali stresin ölçülmesi için doğru yöntemler, bir hükümetin mali durumunu anlamak ve uygun politikalar geliştirmek açısından hayati öneme sahiptir. Ancak, mali stresi ölçmek için en uygun yöntem, analiz birimi ve veri kullanılabilirliğine bağlı olarak değişmektedir. Literatürde mali stresi ölçmek için çeşitli yaklaşımlar sunulmakta, ancak ortak bir standart yöntem bulunmamaktadır. Kullanılan yöntemler, ülkenin ekonomik ve politik yapısına, incelenen döneme, araştırılan mali stres türlerine ve ayrıca araştırmacının tercihinine bağlı olarak değişmektedir.

Literatürde mali stresin belirlenmesine yönelik net bir yöntem bulunmamakla birlikte, yaklaşımın basit, ölçülebilir ve kolayca izlenebilir olması gerektiği konusunda yaygın bir görüş birliği bulunmaktadır. Bunun bir örneği, Arnett (2011) ve Boukari ve Veiga (2018) tarafından geliştirilen bütçe stres göstergesidir. Bu gösterge, bütçe gelirlerinin bir oranı olarak bütçe dengesine atıfta bulunan basit bir yöntem sunmaktadır. Basit terimlerle bu yöntem, pratik ve uygulanabilir bir değerlendirme için mükemmel bir çerçeve sağlamaktadır. Bütçe stresi, bir ekonominin mali sağlamlığı hakkında bir şeyler ortaya koymakla kalmamakta, aynı zamanda karar alıcıların kıt kaynakları farklı işlevsel kategoriler arasında nasıl tahsis edeceklerini düşünmelerine yardımcı olmaktadır.

Bu çalışmada, mali stresin bir göstergesi olarak Arnett (2011) ve Boukari ve Veiga (2018) tarafından geliştirilen bütçe stres kullanılmıştır. Bütçe stresi, bütçe açığının bütçe gelirlerine oranı ile ölçülmekte olup, bir ülkenin mali dengeden ne kadar saptığını

yansıtmaktadır. Araştırmanın amacı, Türkiye’de merkezi yönetim bütçesindeki gelir ve harcamalar arasındaki uyumu analiz etmektir. Bunu başarmak için iki aşamalı bir analiz süreci kullanılmıştır. İlk aşamada, 1984-2023 zaman dilimi için yıllık bütçe stresleri hesaplanmış ve bu zaman dilimine genel bir bakış yapılmıştır. Bunu, ek ödenekler, koalisyon hükümetleri, tek parti hükümetleri, ekonomik krizler, kriz sonrası dönemler, seçim dönemleri gibi faktörlerin bütçe stresine etkilerinin incelenmesi takip etmiştir. Bu aşama, bütçe stresine yönelik zamansal farklılıkların daha iyi anlaşılmasını hedeflemiştir. İkinci aşamada, Türkiye’deki bütçe stresinin makroekonomik belirleyicilerini ortaya koymayı amaçlayan bir ekonometrik analiz gerçekleştirilmiştir. Yıllık verilerdeki dönemsel eksiklik, bu aşamanın aylık veriler üzerinden gerçekleştirilmesini gerektirmiştir. Bu amaçla, Ocak 2005’ten Temmuz 2024’e kadar olan dönemi kapsayan aylık uygulama raporları kullanılmıştır. Enflasyon, işsizlik, dolar kuru, cari işlemler dengesi, ihracat ve ithalat modele dahil edilmiştir. Faiz harcamaları da literatürde yaygın olarak yer bulan bir bileşen olarak modele dahil edilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgular, Türkiye’nin zaman içinde bütçe stresinde önemli dalgalanmalar yaşadığını göstermektedir. 1984-2023 döneminde, özellikle ek bütçe kanunlarının çıkarıldığı ve koalisyon hükümetlerinin kurulduğu dönemlerde, bütçe stresinin yüksek seviyelere çıktığı görülmüştür. Ancak, kriz ve seçim dönemlerinin bütçe stresi üzerindeki etkisi belirgin bir ayrım göstermemiştir. Prais-Winsten regresyon sonuçları, işsizlik, döviz kuru, cari işlemler dengesi ve ithalat gibi makroekonomik faktörlerin Türkiye’nin bütçe stresinin belirlenmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Bu faktörler arasında, işsizlik ve döviz kurlarının bütçe stresi üzerinde artırıcı bir etkisi bulunurken, cari işlemler dengesi ve ithalatın azaltıcı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Diğer yandan, enflasyon, ihracat ve faiz ödemelerinin bütçe stresi üzerinde etkisiz olduğu belirlenmiştir.

Literatür Taraması

Mali stres, literatürde farklı boyutlarıyla geniş bir şekilde incelenen bir konudur. Hem teorik hem de ampirik yaklaşımlar, mali stresin kamu maliyesi ve ekonomik istikrar açısından nedenlerini ve etkilerini anlamanın önemini vurgulamaktadır. Araştırmacılar, mali stresin kaynaklarını analiz etmek için çeşitli sınıflandırma sistemleri geliştirmiştir. Levine (1978), mali stresin nedenlerini içsel ve dışsal ile politik ve ekonomik faktörler olarak sınıflandırarak sonraki çalışmalara temel oluşturmuştur. Savage (1992), bu sınıflandırmayı yapısal ve çevrimsel nedenler arasındaki farkı belirterek daha da netleştirmiştir. Grizzle ve Trogen (1994) ise bu çerçeveleri genişleterek, çevrimsel ve yapısal faktörlerin yanı sıra, hükümetin kontrol edebileceği ve edemeyeceği faktörlerin mali stresin nedenleri olarak değerlendirilebileceğini

öne sürmüştür. Bu sınıflandırmalar, mali stresin yalnızca belirli ülkelerle sınırlı değil, neredeyse tüm hükümetlerin bir noktada karşılaştığı evrensel bir doğaya sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Mali stres literatürünün en eski çalışmalarından birisi, ACIR (1973) tarafından yayımlanan bir rapordur. Bu raporda mali stresin temel sebebinin, cari harcamaların cari gelirleri sürekli olarak aşması olduğu belirtilmiştir. Bu bulgu, mali stresin finansal sürdürülebilirlik üzerindeki etkisini vurgulayan önemli bir başlangıç noktası olmuştur. Benzer şekilde Moore ve Stensel (1998) tarafından da mali stresin ana nedeninin, hükümetlerin aşırı harcama alışkanlıkları olduğu ifade edilmiştir. Harcama kalemlerinin mali stres üzerindeki etkisi, sonraki çalışmalarda daha detaylı incelenmiştir.

Skidmore ve Scorsone (2011) genel yönetim, kamu çalışmaları ile parklar ve rekreasyon gibi kategorilerdeki harcamaların mali strese duyarlı olduğunu tespit etmiş, buna karşılık sermaye harcamalarının bu durumdan etkilenmediğini ortaya koymuştur. Ayrıca, kamu güvenliği gibi temel hizmetlerin harcamalarının genellikle olumsuz etkilenmediği belirtilerek, mali stresin farklı harcama kalemleri üzerindeki etkisinin heterojen olduğu gösterilmiştir. Shamsub ve Akoto (2004) ise yüksek harcamaların yüksek mali stres ile, gelir çeşitliliğinin ise düşük mali stres ile ilişkili olduğunu ortaya koymuştur. Bunun yanı sıra, mali adem-i merkeziyetçilik veya yerel yönetimlerin üstlendiği yüksek harcama sorumluluğunun, düşük mali stres ile bağlantılı olduğunu belirterek, mali yönetim biçimlerinin mali stres üzerindeki etkisine dikkat çekmişlerdir.

Mali stres ve harcama ilişkisinin test edildiği çalışmalardan bir diğerinde Glasberg (1988), bürokratik verimsizlik, yolsuzluk ve yüksek maaş ödemeleri ile birlikte, yüksek refah harcamalarının da mali stresi etkilediğini tespit etmiştir. Bu çalışma, yalnızca harcamaların düzeyini değil, aynı zamanda harcamaların etkinliğini ve yönetimini de önemli bir faktör olarak vurgulamaktadır.

Bütçenin finansmanı ve borç dinamikleri ile mali stres arasındaki ilişki üzerine de önemli bulgular içeren çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Berti vd. (2012), kamu borç yapısındaki değişimlerin mali stresin önemli bir belirleyicisi olduğunu ortaya koyarak, bu ilişkinin önemine dikkat çekmişlerdir. Benzer şekilde, Baldacci vd. (2011), brüt finansman ihtiyacının mali stres üzerinde doğrudan etkili olduğunu tespit ederek, kamu finansmanının sürdürülebilirliğinin bu bağlamdaki rolünü vurgulamışlardır. Altınkeski (2023) de mali stresin bütçe açısından etkilendiğini tespit etmiştir. Bu çalışmada ek olarak mali stresin dış borç stoğundan ve yaşlı bağımlılık oranından da etkilendiği; buna karşın ekonomik büyüme, sabit sermaye yatırımı ve enflasyon üzerinde etkili olduğu ortaya konmuştur.

Mali stresin piyasa dinamikleriyle ilişkili olduğu, literatürde çeşitli çalışmalarla ortaya konulmuştur. Örneğin Breckenfield (1977), hükümetlerin işletmeleri belirli bölgelerde konumlandırmak için altyapı teşvikleri geliştirmedeki yetersizliğinin, bu bölgelerde ekonomik kalkınmayı engelleyerek mali strese yol açan önemli bir etken olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, ekonomik planlama ve teşvik politikalarının mali sürdürülebilirlik üzerindeki kritik rolünü vurgulamaktadır. Benzer şekilde Bluestone ve Harrison (1982), sermaye hareketliliği ve işletmelerin yer değiştirmesinin, yerel yönetimlerde mali stresin başlıca nedenlerinden biri olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle küreselleşme ve mobil sermaye akışlarının etkileri, bu bağlamda öne çıkan unsurlar olarak görülmektedir. Buna ek olarak McGranahan (1999), iş döngülerindeki dalgalanmaların mali stres üzerindeki etkisini inceleyerek, mali stresin artışına katkıda bulunduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmalar, piyasa mekanizmalarının ve ekonomik koşulların, mali stresin oluşumunda ne denli önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Bu üç duruma ek olarak mali stresin nedenleri ve etkileri, literatürde farklı açılardan da ele alınmıştır. Sobel ve Holcombe (1996), Hou (2003), Douglas ve Gaddie (2002) ABD’de mali stres ile ihtiyat fonları arasında ilişki tespit etmişlerdir. Gold (1992) ve Peters (1980) ise mali stresin başlıca nedeninin, yavaş büyüme ve durgunluk gibi temel ekonomik koşullar olduğunu belirtmiştir. Bu bulgu, mali stresin yalnızca mali yönetim eksikliklerinden değil, aynı zamanda geniş çaplı ekonomik koşullardan da kaynaklanabileceğini göstermektedir. Gorina ve Maher (2016) mali rezervler, gelir yapısı ve emlak fiyatlarının mali stres ile ilişkili olduğunu göstermiştir. Magkonis ve Tsopanakis (2014) mali ve finansal stres şoklarının temel makroekonomik değişkenler üzerinde olumsuz etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Conant (2003), mali stresin yerel yönetimlere yapılan devlet yardımlarında azalmaya yol açtığını tespit etmiştir. Badu ve Li (1994) mali stres ve vergi çabası arasında bir ilişki tespit etmiştir. Aarsaether (1990) Norveç’te organizasyonel ve mekansal faktörlerin ve bunların arasındaki etkileşimin mali stres üzerinde belirleyici olduğunu tespit etmiştir. Wu ve Korman (1987) vergi gelirlerindeki azalışın ve sosyal hizmetlere olan talebin artmasının, mali strese neden olduğunu tespit etmiştir.

Türkiye’de bütçe stresi üzerine yapılan çalışmalar oldukça sınırlıdır ve mevcut literatürde doğrudan bütçe stresini inceleyen kapsamlı bir analiz bulunmamaktadır. Çoğu çalışma, mali stres veya bütçe dengesi üzerine odaklanmış olup, bütçe stresinin belirleyicilerini sistematik bir şekilde ele alan bir model geliştirmemiştir. Altınkeski (2023), Türkiye için mali stres endeksini değerlendirmiş, ancak bütçe stresine dair ayrıntılı bir metodolojik yaklaşım sunmamıştır. Bu bağlamda çalışma, Türkiye’de bütçe stresini doğrudan analiz eden ilk ampirik araştırmalardan biri olarak öne çıkmaktadır. Çalışma, Türkiye bağlamında bütçe stresinin temel

belirleyicilerini ortaya koymakta ve literatüre üç açıdan önemli katkılar sağlamaktadır. İlk olarak, bütçe stresini ölçmek için Arnett (2011) ile Boukari ve Veiga (2018) tarafından geliştirilen yöntemi Türkiye'ye uyarlamakta ve bu göstergenin uygulanabilirliğini test etmektedir. İkinci olarak, bütçe stresinin dönemsel farklılıklarını inceleyerek, özellikle koalisyon hükümetleri, ek bütçe uygulamaları, kriz ve seçim dönemleri gibi siyasal ve ekonomik faktörlerin bütçe stresine etkisini detaylı bir şekilde analiz etmektedir. Son olarak çalışma, 2005-2024 dönemine ait aylık makroekonomik verilerle bütçe stresinin belirleyicilerini ekonometrik bir model çerçevesinde inceleyerek, döviz kuru, işsizlik, cari açık ve ithalat gibi değişkenlerin bütçe üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır. Bu yönleriyle araştırma, literatürdeki boşluğu doldurarak bütçe stresi alanında Türkiye'ye özgü ampirik bir çerçeve sunmaktadır.

Mali Stresin Ölçümü

Mali stres hem teorik hem de pratik açıdan karmaşık bir kavramdır. Tanımlanması ve ölçülmesi, ekonomik, sosyal ve politik faktörlerin çok boyutlu yapısı nedeniyle zorluklar içermektedir. Bu zorluklara rağmen, mali stresi ölçmek için geliştirilen yöntemler hem akademik literatürde hem de uygulamada önemli bir yer tutmaktadır. Mali stresi işlevsel hale getirmek, kavramın doğasındaki bazı temel zorluklar nedeniyle oldukça karmaşıktır. Durumun algısı ile gerçekliği arasında farklılıklar, mali stresin ölçümünde kesin bir doğruluk sağlanmasını engellemektedir. Mali stresin tanımlanmasında üzerinde uzlaşa sağlanmış net kriterlerin bulunmaması, bu kavramın değerlendirilmesini daha da güçleştirmektedir. Bu durum, hükümetin mali durumunun çok boyutlu yapısından kaynaklanmaktadır.

Literatürde mali stresin hesaplanmasında kullanılan yöntemler genel olarak ekonomik göstergeler ve mali yapı analizi üzerinden şekillenmektedir. Örneğin Bahl (1984), mali stresin değerlendirilmesinde finansal göstergelerin dikkate alınmasını önermiştir. Baldacci vd. (2011), mali stresin en önemli belirleyicisi olarak kamu borç yapısını vurgulamıştır. Morgan ve England (1983), uzun vadeli borç, kişi başına gelir ve kişi başına harcama gibi göstergeleri dikkate almışlardır. Pammer (1990) bu kapsamı biraz daraltarak, yalnızca uzun vadeli borç ve geliri kullanmıştır. Brown (1993) ise kişi başına gelir, harcama ve borcu analizlerinde temel değişkenler olarak ele almıştır. Kloha vd. (2005) bu göstergelere nüfusu da ekleyerek mali stresin daha geniş bir perspektiften incelenmesini sağlamıştır. Alm vd. (1993) kişisel gelirdeki ve vergi gelirindeki yüzde değişimlerini kullanmışlardır. ACIR (1973), Benson vd. (1988) ile Badu ve Li (1994) gibi araştırmacılar tarafından ise vergi çabası mali stresin göstergesi olarak ele alınmıştır.

Mali stresin doğru ve anlamlı bir şekilde ölçülmesi, hem ekonomik istikrarın sağlanması hem de politika yapıcıların proaktif kararlar alabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Mali göstergeler, özellikle borç stoğunu çevirme güçlükleri hakkında erken uyarı sinyalleri sağlayarak, potansiyel kırılganlıkların önceden tespit edilmesine olanak tanımaktadır. Bu tür erken uyarılar, politika yapıcıların mali kırılganlıklar derinleşmeden ve aşırı mali strese yol açmadan önce önleyici tedbirler almasını mümkün kılmaktadır.

Mali stresin ölçümünde olabilecek en basit göstergelerin kullanılması hem pratik hem de analitik açıdan önemli avantajlar sunmaktadır. Kaminsky vd. (1998) mali stresin daha az sayıda değişkenle ele alınmasının hem yorumlamayı kolaylaştıracağını hem de daha tutarlı sonuçlar sağlayacağını belirtmiştir. Özellikle karmaşık ekonomik sistemlerde, çok sayıda bireysel değişkenin değerlendirilmesi yerine, mali stresi açıklamada güçlü bir kapasiteye sahip öncü göstergelere odaklanmak daha anlamlı kabul edilmektedir. Bu yaklaşım, analizlerin hem daha hızlı yapılmasına hem de politika yapıcıların kritik kararları daha etkili bir şekilde almasına olanak tanımaktadır. Ayrıca, basit göstergelerin tercih edilmesi, verilerin eksik ya da tutarsız olduğu durumlarda daha güvenilir sonuçlar elde edilmesini mümkün kılarak, mali stresin değerlendirilmesinde karşılaşılan metodolojik zorlukları da azaltmaktadır. Bu nedenle, sade ve etkili ölçüm yöntemlerinin benimsenmesi, özellikle mali kriz riski taşıyan ekonomiler için kritik bir öneme sahiptir.

Veri Seti Ve Yöntem

Bu çalışmada, Türkiye’de merkezi yönetimin mali stres durumu incelenmiştir. Mali stresin bir göstergesi olarak, literatürde Arnett (2011) ile Boukari ve Veiga (2018) tarafından geliştirilen bütçe stresi kavramı kullanılmıştır. Bütçe stresi, bütçe dengesinin bütçe gelirine oranı olarak hesaplanan ve mali dengenin bozulma derecesini gösteren bir ölçüttür. Çalışmada bütçe stresi yöntemi tercih edilerek, Türkiye’nin merkezi yönetim bütçesindeki gelir ve harcama uyumunun incelenmesi hedeflenmektedir. Bütçe stresinin hesaplama formülü aşağıda gösterilmektedir.

$$\text{Bütçe Stresi} = \frac{\text{Bütçe Geliri} - \text{Bütçe Gideri}}{\text{Bütçe Geliri}} \dots\dots\dots(1)$$

Bu çalışma, iki aşamalı bir analiz sürecine dayanmaktadır. İlk aşamada, 1984-2023 dönemi için yıllık bütçe stresleri hesaplanmış ve bu döneme ilişkin genel bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci aşamada ise, ek ödenek uygulamaları, koalisyon hükûmetleri, tek parti hükûmetleri, ekonomik kriz dönemleri, kriz sonrası dönemler, kriz dışı dönemler, yerel seçim dönemleri, genel seçim dönemleri, tüm seçim dönemleri, seçim öncesi dönemler ve seçim dışı

dönemlerin bütçe stresine etkisi incelenmiştir. Bu amaçla, ilgili dönemlerin bütçe stresi ortalamaları hesaplanmış ve 1984-2023 dönemi genel ortalaması ile karşılaştırılmıştır. Böylece, söz konusu faktörlerin mali strese sebep olup olmadığı ve bu etkilerin büyüklüğü değerlendirilmiştir. Analizler, dönemsellik ve yapısal farklılıkların bütçe stresine katkısını daha iyi anlamayı amaçlamaktadır.

Bu ölçüm ve karşılaştırmaların temel amacı, bütçe stresini etkileyen dönemsel ve yapısal faktörlerin belirlenmesidir. Özellikle, seçim dönemleri, kriz yılları veya koalisyon ve tek parti hükümetleri gibi farklı siyasal ve ekonomik yapıların mali stres üzerinde nasıl bir etki yarattığına dair somut veriler elde edilmesi hedeflenmektedir. Bu tür analizler, geçmiş dönemdeki mali yönetim uygulamalarını değerlendirmek ve benzer durumlarla karşılaşılması halinde gelecekte alınabilecek önlemler için yol gösterici olma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, bütçe stresinin zaman içerisindeki dalgalanmalarını ve belirli dönemlerdeki artış ya da azalışların altında yatan sebepleri tespit etmek, mali sürdürülebilirlik açısından önemli bir öngörü sağlayabilmektedir. Bu sayede, karar alıcıların kaynak tahsisini daha etkin planlamasına katkıda bulunabilecek bilgi üreterek, kamu maliyesine dair uzun vadeli stratejilerin şekillendirilmesine, mali stresin yönetimi konusunda daha sağlam ve dayanıklı politikaların oluşturulmasına zemin hazırlayabilmektedir.

Çalışmanın ikinci aşaması, Türkiye’de bütçe stresinin makroekonomik belirleyicilerini tespit etmeye olanak tanıyacak ekonometrik analiz aşamasıdır. Yıllık verilerin dönem olarak yetersizliği nedeniyle, bu aşamada aylık veriler kullanılmıştır. 2005 Ocak’tan itibaren yayınlanmaya başlanan aylık bütçe uygulama sonuç raporları kullanılarak, Temmuz 2024’e kadar olan aylık bütçe stresleri hesaplanmıştır. Yine aylık olarak yayınlanan makroekonomik değişkenlerden Enflasyon, İşsizlik, Dolar Kuru, Cari Denge, İhracat ve İthalat modele dahil edilmiştir. Ek olarak, literatürde sıklıkla kullanılan bir diğer gösterge olan faiz giderleri de modele dahil edilmiştir.

Tablo 1. Veri Seti

DEĞİŞKEN	AÇIKLAMA	KISALTMA	KAYNAK
Bütçe Stresi	Yıllık (1984-2023) ve aylık (Ocak 2005 – Temmuz 2024) bütçe gerçekleşme verileri ve (1) numaralı denklem kullanılarak hesaplanmıştır (%)	BST	Kesin Hesap Kanunları, Aylık Bütçe Uygulama Sonuç Raporları
Enflasyon	Aylık Enflasyon Oranı (%)	ENF	TÜİK
İşsizlik	Aylık İşsizlik Oranı (%)	İŞZ	TÜİK

Mali Stresin Bir Göstergesi Olarak Bütçe Stresi: Türkiye’de Eğilimler ve Belirleyiciler

Dolar Kuru	Aylık Ortalama Dolar Kuru	DLR	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
Cari Denge	Aylık Cari Denge Büyüklüğü (ABD Doları)	CAD	TÜİK
İhracat	Aylık İhracat Büyüklüğü (ABD Doları)	İHR	TÜİK
İthalat	Aylık İthalat Büyüklüğü (ABD Doları)	İTH	TÜİK
Faiz Harcaması	Aylık faiz giderlerinin, aylık bütçe gideri içindeki payı (%)	FAH	Aylık Bütçe Uygulama Sonuç Raporları

Veri setindeki değişkenlerin farklı ölçeklere ve birimlere sahip olması nedeniyle, karşılaştırılabilirlik ve tutarlılık sağlamak amacıyla, normalizasyon işlemi gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Normalizasyon, her bir değişkenin değerlerini ortak bir aralığa dönüştürerek daha doğru analiz yapılmasını mümkün kılmaktadır. Aşağıda, min-maks normalizasyonunun formülü sunulmaktadır.

$$x'_i = \frac{x_i - x_{\min}}{x_{\max} - x_{\min}} \dots \dots \dots (2)$$

Formülde x_i normalize edilecek değişkenin gözlemi, $x_{\min}$ ve $x_{\max}$ ise sırasıyla değişkenin minimum ve maksimum değerlerini temsil etmektedir. Normalizasyon işleminden sonra x'_i , değişkenin dönüştürme sonrası değerini ifade etmektedir. Bu değer, değişkenin orijinal aralığı temel alınarak 0 ile 1 arasında ölçeklenmektedir.

Verilerdeki heteroskedastisite (Ek III) ve çoklu doğrusal bağlantı (Ek IV) sorunlarını ele almak amacıyla Prais-Winsten yöntemi uygulanmıştır. Bu yöntem, otokorelasyonu ele almak ve model parametrelerinin tahmininde potansiyel yanlışlıkları düzeltmek için etkili bir araçtır ve bu tür ekonometrik problemlerin varlığında daha güvenilir sonuçlar sağlamaktadır. Prais-Winsten yöntemi kullanılarak model, bu sorunları dikkate almakta ve analizde sağlamlık sağlanmaktadır. Aşağıda, dönüşüm öncesi Prais-Winsten yöntemine ait formül sunulmaktadır.

$$BST_t = \beta_0 + \beta_1 \cdot ENF_t + \beta_2 \cdot İŞZ_t + \beta_3 \cdot DLR_t + \beta_4 \cdot CAD_t + \beta_5 \cdot İHR_t + \beta_6 \cdot İTH_t + \beta_7 \cdot FAH_t + u_t \dots \dots \dots (3)$$

Denklemden yer alan BST_t bağımlı değişkeni, yani bütçe stresini temsil etmektedir. $ENF_t, İŞZ_t, DLR_t, CAD_t, İHR_t, İTH_t, FAH_t$ ise bağımsız değişkenleri temsil etmektedir. u_t terimi hata terimini belirtmekte olup, bu terim otokorelasyon göstermektedir. Hata teriminin birinci dereceden otokorelasyon yapısını düzeltmek için Prais-Winsten yöntemi uygulanmış olup, bu yöntem modelin analizde bu durumu dikkate almasını sağlamaktadır. Hata teriminin modeli aşağıda gösterilmiştir.

$$u_t = \rho u_{t-1} + \epsilon_t \dots\dots\dots(4)$$

Burada, ρ otokorelasyon katsayısını, ϵ_t ise beyaz gürültüyü temsil etmektedir. Birinci dereceden otokorelasyonu düzeltmek için Prais-Winsten dönüşümü uygulandıktan sonra, model, hata terimindeki otokorelasyondan kaynaklanan yanlılığı ortadan kaldıracak şekilde ayarlanmıştır. Bu dönüşüm, hata terimini değiştirmekte ve daha güvenilir parametre tahminlerine olanak tanımaktadır. Aşağıda, dönüşüm sonrası Prais-Winsten denklemi yer almaktadır.

$$\begin{aligned} BST_t - \rho BST_{t-1} = & \beta_0(1 - \rho) + \beta_1(ENF_t - \rho ENF_{t-1}) + \beta_2(\dot{I}SZ_t - \rho \dot{I}SZ_{t-1}) + \\ & \beta_3(DLR_t - \rho DLR_{t-1}) + \beta_4(CAD_t - \rho CAD_{t-1}) + \beta_5(\dot{I}HR_t - \rho \dot{I}HR_{t-1}) + \beta_6(\dot{I}TH_t - \\ & \rho \dot{I}TH_{t-1}) + \beta_7(FAH_t - \rho FAH_{t-1}) + \epsilon_t \dots\dots\dots(5) \end{aligned}$$

Bu çalışmada kullanılan Prais-Winsten yöntemi, verilerdeki otokorelasyon ve bağımlılık sorunlarını ele alarak analiz sonuçlarının güvenilirliğini artırmaktadır. Bu, makroekonomik değişkenlerin bütçe stresi üzerindeki etkisinin daha doğru ve sağlam bir şekilde sunulmasını sağlamaktadır. Bu metodolojik yaklaşım sayesinde, çalışma literatüre katkı sağlamak ve politika yapıcılara uygulanabilir öneriler sunmayı hedeflemektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmanın ana amacı, Türkiye'nin bütçe stresini etkileyen faktörleri sistematik bir şekilde incelemek ve maliye politikalarının sürdürülebilirliği ve etkinliği hakkında değerli bilgiler elde etmektir. Bu bağlamda, elde edilen bulguların ekonomik karar alma süreçlerine destek sağlaması ve Türkiye'nin mali istikrarını güçlendiren politikaların geliştirilmesine katkıda bulunması beklenmektedir.

Bulgular

Türkiye'de merkezi yönetimin bütçe stresi, 1984–2023 dönemi için (1) numaralı denklem kullanılarak yıllık olarak hesaplanmıştır. Ayrıca, çeşitli dönemlerin ortalama bütçe stresleri hesaplanmış ve 1984–2023 dönemi genel ortalaması ile karşılaştırılmıştır. Sonuçlar, aşağıdaki Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Türkiye’de Bütçe Geliri (Bin TL), Gideri (Bin TL) ve Bütçe Stresi (%): 1984-2023

DÖNEM	GELİR	GİDER	STRES	DÖNEM	GELİR	GİDER	STRES
1984	3693	4173	-13,00	2004	108940174	139224734	-27,80
1985	5753	6272	-9,02	2005	135756182	143685760	-5,84
1986	6629	7844	-18,33	2006	168546745	175084118	-3,88
1987	9894	12276	-24,08	2007	184802653	200206450	-8,34

Mali Stresin Bir Göstergesi Olarak Bütçe Stresi: Türkiye’de Eğilimler ve Belirleyiciler

1988	16813	20538	-22,16	2008	203026914	222055561	-9,37
1989	30209	37750	-24,96	2009	208610436	262597514	-25,88
1990	55067	66820	-21,34	2010	246051496	288191564	-17,13
1991	96372	129235	-34,10	2011	286554013	307039342	-7,15
1992	174150	221214	-27,02	2012	323229597	353641946	-9,41
1993	350845	484101	-37,98	2013	377342211	397275132	-5,28
1994	742499	890425	-19,92	2014	410959776	434265539	-5,67
1995	1387760	1704845	-22,85	2015	466679075	491864455	-5,40
1996	2684968	3916254	-45,86	2016	536262725	569116635	-6,13
1997	5726932	7993610	-39,58	2017	610259005	659558969	-8,08
1998	11635611	15466377	-32,92	2018	732401404	804974429	-9,91
1999	18657677	27841439	-49,22	2019	852407710	978569401	-14,80
2000	33040903	46384290	-40,38	2020	100501793 1	1183163137	-17,73
2001	50890481	80186247	-57,57	2021	137612812 7	1572981013	-14,30
2002	74603699	114963019	-54,10	2022	273880876 6	2942747714	-7,45
2003	98558733	139488824	-41,53	2023	509714500 3	6585455511	-29,20
Dönem		Stres		Dönem		Stres	
1984-2023 Dönemi Ortalaması		-21,87		Ek Ödenek Kanunu Çıkarılan Dönemlerin Ortalaması		-36,68	
Ek Ödenek Kanunu Çıkarılmayan Dönemlerin Ortalaması		-15,52		Koalisyon Hükümeti Dönemleri Ortalaması		-35,92	
Tek Parti Hükümeti Dönemleri Ortalaması		-15,1		Ekonomik Kriz Dönemleri Ortalaması		-22	
Ekonomik Kriz Dışı Dönemlerin Ortalaması		-21,82		Yerel Seçim Dönemleri Ortalaması		-22,66	
Genel Seçim Dönemleri Ortalaması		-24,43		Tüm Seçim Dönemleri Ortalaması		-22,14	
Seçim Olmayan Dönemler Ortalaması		-22,27		Seçim Öncesi Dönemler Ortalaması		-21,05	

Source: Kesin hesap ve yıllık bütçe kanunları kullanılarak yazar tarafından hesaplanmıştır.

Tablo 2'deki veriler incelendiğinde, Türkiye'nin incelenen dönemde sürekli olarak yüksek bütçe stresi yaşadığı, ancak bazı yıllarda olağanüstü yüksek stres seviyelerinin gözlemlendiği ortaya çıkmaktadır. En dikkat çekici bulgu, incelenen tüm dönemde Türkiye'nin negatif yönlü bütçe stresi yaşadığıdır. Bu durum, harcamaların her zaman gelirlerden daha yüksek olduğunu ve dolayısıyla her yıl bütçe açığı verildiğini göstermektedir.

Tablo, bütçe stresinin zaman zaman %50'yi aştığını ve bunun ciddi mali dengesizliklere işaret ettiğini ortaya koymaktadır. Özellikle 2005 yılına kadar, çift haneli bütçe stresinin sıkça karşılaşılan bir durum olduğu gözlemlenmektedir. Bu durum, zayıf mali yönetimi

yansıtmaktadır. Bu görüntü, hükümetin harcamaları gelirlerle uyumlu hale getirmekte zorlanmasına yol açan önemli yapısal verimsizlikler veya politika zorluklarını işaret etmektedir. Ancak 2005 sonrasındaki dönemde belirgin bir iyileşme görülmektedir. Bu da o dönemde uygulanan yapısal reformlar (5018 sayılı Kanun vb.) veya daha iyi bir mali disipline işaret etmektedir.

2008-2009 küresel finansal krizi, bu olumlu trende müdahale ederek bütçe stresinde bir artışa yol açmış ve Türkiye'nin maliye politikalarının dış ekonomik şoklara karşı duyarlılığını vurgulamıştır. Bu dönemi takiben, bütçe stresi daha yönetilebilir seviyelere dönmüş ve mali yönetimdeki iyileşmeyi yansıtmıştır. Ancak 2019'dan itibaren, endişe verici bir bozulma gözlemlenmektedir. Bütçe stresi keskin bir şekilde artmaya başlamış ve bu artış, COVID-19 pandemisinin başlaması ve Türkiye'nin döviz ve borç krizlerinin ortaya çıkmasıyla paralel olarak gerçekleşmiştir. Bu iki zorluk, mali kaynaklar üzerinde büyük bir baskı oluşturmuş ve önceki kazanımları tersine çevirmiştir.

Tablo 2'de verilen dönem ortalamaları incelendiğinde, Türkiye'nin bütçe stresinin farklı dönemlerde önemli değişkenlikler gösterdiği anlaşılmaktadır. İlk olarak, ek bütçe kanunlarının çıkarıldığı dönemlerde ortalama bütçe stresi, %36,68 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, %21,87'lik genel ortalamanın oldukça üzerindedir. Bu, ek bütçe kanunlarının çıkarıldığı dönemlerin bütçe yönetiminde ciddi sapmalar ve artan harcama baskılarıyla karakterize olduğunu göstermektedir. Görünen o ki ek bütçe kanunlarına olan bağımlılık, planlanmamış harcamaların bütçe üzerindeki baskısını vurgulayarak, mali disiplinin zayıflamasına yol açmaktadır. Diğer taraftan, ek bütçe kanunlarının olmadığı dönemlerde ortalama bütçe stresi %15,52 olarak hesaplanmıştır. Bu oran, bütçe planlamasının daha öngörülebilir ve sürdürülebilir hale geldiğini, hükümetin gelir ve gider dengesini sağlamada daha dikkatli bir yaklaşım sergilediğini işaret etmektedir.

Hükümet sistemlerine göre gözlemlenen belirgin bir fark bulunmaktadır. Koalisyon hükümetlerinde ortalama bütçe stresi %35,92 olarak hesaplanırken, tek parti hükümetlerinde bu oran daha düşük olup %15,10'dur. Koalisyon hükümetlerindeki daha yüksek bütçe stresi, karar alma süreçlerinin karmaşıklığını ve siyasi uzlaşma sağlama gerekliliğini gösterirken, bu durum mali disiplini zayıflatmaktadır. Buna karşılık, tek parti hükümetlerinin harcamalar üzerinde daha sıkı kontrollerle kamu maliyesini daha verimli yönetmiş görüldüğü söylenebilmektedir.

Kriz dönemleri ile kriz olmayan dönemler karşılaştırıldığında, her iki dönemde de ortalama bütçe stresi yaklaşık %22 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgu, Türkiye'nin yapısal bütçe sorunlarının yalnızca ekonomik krizlerle sınırlı olmadığını ve kriz olmayan dönemlerde de

Mali Stresin Bir Göstergesi Olarak Bütçe Stresi: Türkiye’de Eğilimler ve Belirleyiciler

devam ettiğini göstermektedir. Önemli bir farkın olmaması, krizlerin etkili olsa da bütçe stresinin tek başına belirleyicisi olmadığını kanıtlamaktadır.

Seçim dönemleri ile seçim olmayan dönemler arasında da belirgin bir fark bulunmamaktadır. Genel seçim, yerel seçimler, tüm seçim ve seçim öncesi dönemlerde bütçe stresi yaklaşık %22 seviyelerinde kalmaktadır. Bu durum, seçimlerdeki artan harcama algısının, diğer yapısal ve ekonomik faktörlerle bir ölçüde dengeye geldiğini ve dolayısıyla bütçe stresine minimal bir etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, dönem ortalamalarının karşılaştırılması, Türkiye'nin bütçe stresinin yalnızca ekonomik koşullardan değil, aynı zamanda hükümet yapısından ve mali yönetim politikalarından da etkilendiğini göstermektedir. Genel ortalamanın üzerinde stres seviyelerine sahip dönemler, daha güçlü mali disiplin ve sürdürülebilir bütçe politikalarına duyulan kritik ihtiyacı vurgulamaktadır. Bu bulgular, gelecekteki maliye politikalarının şekillendirilmesine ve Türkiye'nin bütçe çerçevesindeki yapısal zorlukların ele alınmasına katkı sağlayacak değerli bilgiler sunmaktadır.

Çalışmanın ikinci aşamasında, (5) numaralı denklem kullanılarak bir Prais-Winsten regresyonu uygulanmış, sonuçlar aşağıdaki Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3. Prais-Winsten Regresyon Sonuçları

	Coef.	Std. Err.	t	P> t	[95% Conf. Interval]	
ENF	-0.0033	0.0734	-0.05	0.964	-0.1481	0.1414
İŞZ	0.0697	0.0359	1.94	*0.053	-0.0010	0.1404
DLR	0.2403	0.0489	4.91	***0.000	0.1439	0.3366
CAD	-0.1899	0.0696	-2.73	***0.007	-0.3271	-0.0526
İHR	0.1414	0.1374	1.03	0.304	-0.1292	0.4122
İTH	-0.3437	0.1480	-2.32	**0.021	-0.6353	-0.0520
FAH	-0.0769	0.0479	-1.60	0.110	-0.1715	0.0176
_cons	0.4439	0.0586	7.57	0.000	0.3284	0.5595
rho			-0.2700	Gözlem Sayısı		235
Durbin-Watson statistics (original)			2.5001	F (7, 227)		7.50
Durbin-Watson statistics (transformed)			2.1039	Prob > F		0.0000
				R ²		0.1879
				Adj R ²		0.1628
				RMSE		0.1226

Model sonuçları İŞZ, DLR, CAD ve İTH'nin bütçe stresinin istatistiksel olarak anlamlı belirleyicileri olduğunu göstermektedir. Bunlar arasında DLR ve CAD, %1 düzeyinde, İTH %5 düzeyinde, İŞZ ise %10 düzeyinde anlamlıdır. Buna karşın, ENF, İHR ve FAH değişkenleri bu modelde istatistiksel olarak anlamlılık göstermemektedir.

İŞZ'nin bütçe stresi üzerinde artırıcı bir etki yaptığı tespit edilmiştir. Bu ilişkinin iki temel boyutu bulunmaktadır. İlk olarak, işsizlik oranındaki artış, hane halkı gelirlerinde daralmaya yol açmakta ve bu durum hem doğrudan hem de dolaylı olarak vergi gelirlerini olumsuz etkilemektedir. İkinci olarak, işsiz bireylerin sayısındaki artış, işsizlik sigortası ve diğer sosyal yardım programları gibi sosyal refah harcamalarının yükselmesine neden olarak, kamu harcamalarını artırmakta ve bütçe üzerindeki mali stresi derinleştirmektedir. Bu süreç, aynı zamanda işsizlikle bağlantılı olarak tüketim harcamalarında bir azalmaya yol açmakta, bu da ekonomik daralmayı daha da kötüleştirerek, kamu maliyesi üzerindeki yükü artırmaktadır.

DLR, modelde pozitif ve anlamlı bir değişken olarak tespit edilmiş olup, bütçe stresi üzerinde artırıcı bir etkiye sahip olduğu belirlenmiştir. Döviz kurundaki artış, özellikle enerji ithalatına bağımlı olan Türkiye'de, kamu harcamalarını doğal olarak artırmaktadır. Dövizdeki artış, enerji maliyetlerini yükseltmekle kalmayıp, aynı zamanda ithal edilen mal ve hizmetlerle gerçekleştirilen kamu hizmetlerinin maliyetlerini de olumsuz etkilemektedir. Bu durum, özellikle ithalatla temin edilen sağlık, eğitim ve altyapı gibi kamu hizmetlerinin finansmanında ek baskılara yol açmaktadır. Ayrıca, döviz kuru dalgalanmaları, kamu borcunun yabancı para cinsinden olması halinde, borç servis maliyetlerini yükselterek, bütçe üzerindeki baskıyı daha da artırmaktadır. Tüm bu faktörler mali yönetim üzerinde önemli zorluklar oluşturarak, bütçe stresini derinleştirmektedir.

Modelde CAD'nin bütçe stresini azaltan bir faktör olarak tespit edilmesi, cari açık dönemlerinde artan yabancı sermaye girişleri ve dış borçlanma imkanlarının, kamu harcamalarının finansmanında sağladığı rahatlamının etkili olduğuna işaret etmektedir. Bu durum, bütçe üzerindeki baskıları hafifleterek, mali dengenin kısa vadede korunmasına katkıda bulunabilmektedir. Ancak bu etki, dış borca dayalı finansman yapısının sürdürülebilirliği açısından bazı riskler taşımaktadır. Özellikle dış borçlanma maliyetlerindeki artış ya da yabancı sermaye girişlerinde ani bir duraksama yaşanması durumunda, bütçe üzerindeki olumlu etkinin hızla tersine dönmesi olasılığı bulunmaktadır. Bu bağlamda, cari açığın bütçe stresini azaltan etkisinin kısa vadeli olabileceği, ancak uzun vadede dış finansmana bağımlılığın mali sorunları derinleştirebileceği düşünülmektedir. Aynı şekilde İTH ile bütçe stresi arasındaki negatif ilişki de benzer bir yapıyı işaret etmektedir. Yüksek ithalat seviyeleri, güçlü ekonomik faaliyetlerle

bağlantılı olup, bu faaliyetlerin, özellikle katma değer vergisi ve gümrük vergileri yoluyla kamu gelirlerini artırması beklenebilmektedir. Ancak ithalatın, iç üretim ve tüketim üzerindeki dolaylı etkilerinin, kamu bütçesine olan olumlu katkılarının sürdürülebilirliği açısından risk oluşturabileceği belirtilmelidir.

ENF değişkeninin modelde anlamlı çıkmamasının, enflasyonun bütçe dinamikleri üzerindeki çift yönlü etkilerinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Enflasyon, bir yandan kamu borçlarının reel değerini düşürerek borç geri ödemelerini kolaylaştırmaktadır. Ancak, diğer yandan, hane halklarının satın alma gücünü azaltarak tüketimi ve dolaylı vergi gelirlerini düşürmektedir. Bununla birlikte, enflasyon kamu harcamalarını nominal olarak artırırken, özellikle gelirlerin enflasyona endekslenmiş olması durumunda, bütçe gelirlerini de yükseltmektedir. Bu karşıt etkilerin, enflasyonun bütçe stresine net bir yönlü etkisinin oluşmamasına neden olduğu değerlendirilmektedir.

İHR değişkeninin modelde anlamlı çıkmaması, ihracat performansının bütçe stresi üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Bu durum, Türkiye ekonomisindeki yapısal sorunlarla ilişkilendirilebilir. Özellikle ihracatın büyük ölçüde düşük katma değerli mallardan oluşması, ihracat gelirlerinin bütçeye etkisini sınırlamaktadır. Ayrıca, ihracat faaliyetlerinden sağlanan gelirlerin, bütçeye etkili bir şekilde aktarılmasını engelleyen yetersiz vergi mekanizmaları da bu sonucu açıklayabilir. Öte yandan, ihracatın bütçe üzerindeki etkisinin, ticaret sübvansiyonları, döviz kuru oynaklığı veya ithalatla birlikte değerlendirilmesi gereken diğer ekonomik faktörler tarafından dengelendiği de düşünülmektedir.

FAH değişkeninin modelde anlamlı çıkmaması, incelenen dönemde faiz ödemelerinin bütçe üzerindeki etkisinin, nispeten istikrarlı olduğunu veya diğer mali önlemlerle dengelendiğini göstermektedir. Özellikle birincil dengelerde yapılan düzenlemeler veya dış borçlanma stratejileri, faiz harcamalarının bütçe stresine etkisini sınırlamış olabilmektedir. Ayrıca, yapılandırma reformları veya borç yeniden yapılandırması gibi süreçlerin, faiz ödemelerinin bütçe üzerindeki genel etkisini hafıflettiği düşünülmektedir.

Özetle bulgular, özellikle işsizlik, döviz kuru, cari denge ve ithalat gibi değişkenlerin bütçe üzerindeki etkilerini vurgulamakta ve bu etkilerin mali sürdürülebilirlik açısından nasıl yönlendirilebileceğine dair ipuçları sağlamaktadır. Bunun yanı sıra, enflasyon, ihracat ve faiz harcamaları gibi değişkenlerin modelde anlamlı bir etkisinin bulunmaması, bütçe stresine yönelik politika yaklaşımlarının daha geniş bir perspektifte ele alınması gerektiğini göstermektedir. Bu çerçevede, mali dengenin korunması ve bütçe stresinin azaltılması için,

ekonomik göstergeler arasındaki ilişkilerin daha ayrıntılı bir şekilde analiz edilmesi ve uzun vadeli stratejilere odaklanması gerekmektedir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmanın sonuçları, Türkiye’de merkezi yönetimin bütçe stresinin zaman içinde nasıl değiştiğini ve bu değişimin hangi faktörlerden kaynaklandığını değerlendirmek açısından önemli bir katkı sunmaktadır. Bütçe stresinin sürekli olarak negatif seviyelerde kalması, Türkiye’nin uzun süredir bütçe açıkları ile mücadele etmekte olduğunu ve gelirlerin harcamaları karşılamakta yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Dönem ortalamalarının analizine göre, Türkiye’deki bütçe stresinin 1984-2023 dönemi boyunca yüksek seviyelerde kaldığı, ancak bazı dönemlerde bu stresin daha da arttığı tespit edilmiştir. Ek bütçe kanunlarının çıkarıldığı dönemlerde, bütçe stresinin %36,68 gibi yüksek bir seviyeye ulaştığı görülmektedir. Bu durum, hükümet bütçelerinde genellikle dışsal harcamalar nedeniyle daha büyük sapmalar yaşandığını ve mali disiplin üzerinde olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Tek partili hükümetler dönemlerinde bütçe stresinin daha düşük seviyelerde kalması, kamu maliyesi yönetiminin bu hükümetler altında daha verimli olduğunu göstermektedir. Öte yandan, koalisyon hükümetlerinde, karmaşık karar alma süreçleri ve siyasi uzlaş gerekliliği nedeniyle daha yüksek bütçe stresi yaşandığı anlaşılmaktadır.

Kriz dönemlerinin etkisi, yüksek bütçe stresinin yalnızca bu dönemlerle sınırlı olmadığını açıkça ortaya koymaktadır. Krizlerin mali dengesizlikleri artırması beklenen bir sonuç olmakla birlikte, Türkiye’deki bütçe yönetiminin yapısal sorunlarının kriz olmayan dönemlerde dahi sürdüğü tespit edilmektedir. Bu bulgu, mali dengenin yalnızca dışsal şoklar veya ani ekonomik krizlerle değil, uzun vadeli yapısal ve siyasi faktörlerle de şekillendiğini göstermektedir. Diğer yandan, seçim dönemlerinde bütçe stresinde belirgin bir artış gözlemlenmemesi, Türkiye’de seçim ekonomisi uygulamalarının bütçe üzerindeki etkisinin sınırlı kaldığını düşündürmektedir. Bu durum, seçim dönemlerinde kamu maliyesine yönelik önlemlerin, siyasi kazanımlar uğruna tamamen göz ardı edilmediğini göstermekte ve mali disiplinin korunmasına yönelik çabaların kısmen de olsa sürdüğüne işaret etmektedir.

Prais-Winsten regresyonu sonuçları, bütçe stresinin işsizlik, döviz kuru, cari açık ve ithalat gibi faktörlerden önemli ölçüde etkilendiğini göstermektedir. Bu faktörlerin bütçe üzerindeki etkisi, Türkiye’nin makroekonomik dengesizlikleri ve dışa bağımlılığı nedeniyle kamu maliyesi üzerindeki baskıların nasıl derinleştiğini ortaya koymaktadır. Özellikle döviz kurundaki artışın ve ithalat maliyetlerinin, enerji ithalatına bağımlılıkla birleşerek bütçe üzerinde daha ağır bir yük oluşturduğu ve kamu borçlarının artışına yol açtığı görülmektedir.

Benzer şekilde, işsizlik oranındaki yükselişin, vergi gelirlerini azaltırken sosyal harcama taleplerini artırdığı ve bu durumun bütçe dengesini daha da zorlaştırdığı tespit edilmektedir. Bu bulgular, Türkiye’de bütçe stresini azaltabilmesi için yalnızca ekonomik büyümeyi teşvik etmenin yeterli olmadığını, aynı zamanda iş gücü piyasasında kapsamlı yapısal reformlar gerçekleştirilmesi ve dışa bağımlılığı azaltmaya yönelik politikaların benimsenmesi gerektiğini işaret etmektedir.

Bu araştırma, bütçe stresini tanımlayan yeni bir ölçü önerisi sunmakta ve bunun, bir hükümetin mali disiplini değerlendirilecek oldukça faydalı bir gösterge olduğunu vurgulamaktadır. Bütçe stresinin izlenmesi, Türkiye’nin kamu maliyesindeki yapısal eksikliklerin tespit edilmesinde önemli bir araç olarak görülmektedir. Bütçe stresinin zamanla değişen dinamiklerinin, bu değişimlerin sebeplerinin ve olası düzeltici politika önerilerinin analizi, daha sağlam ve sürdürülebilir bir mali yönetim için kritik bir öneme sahiptir. Genel olarak, Türkiye’nin kamu maliyesi, dış kaynaklara bağımlılık, yüksek kamu borcu ve işsizlik gibi temel yapısal sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadır. Bu faktörlerin tümü, bütçe stresine doğrudan ya da dolaylı olarak katkıda bulunmaktadır. Bu nedenle, bütçe stresinin yalnızca mali sağlık göstergesi olarak değil, aynı zamanda söz konusu yapısal zorluklarla mücadele için bir politika rehberi ve değerlendirme aracı olarak ele alınması gerektiği değerlendirilmektedir.

Bütçe stresinin izlenmesinin en büyük avantajı, yüksek bütçe stresi dönemlerinde daha sert önlemlerin alınmasının gerektiği zamanları erkenden tespit edebilmesidir. Bu tespit, maliye politikalarında geçici ya da uzun vadeli ayarlamaların yapılmasına olanak tanımaktadır. Örneğin harcamaların kontrol altına alınması veya gelir artırıcı tedbirlerin devreye sokulması gibi önlemleri mümkün kılmaktadır. Bütçe stresi, yalnızca mevcut mali durumun bir teşhisi olmakla kalmamakta, aynı zamanda uzun vadeli politika etkilerinin değerlendirilmesinde de kritik bir rol oynamaktadır. Özellikle yüksek bütçe stresi dönemlerinde, hükümetlerin gelir artırıcı ve harcama azaltıcı stratejiler uygulamaya yönelmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, bütçe stresinin izlenmesi, Türkiye’nin maliye politikalarını daha etkin bir şekilde yönlendirebilmesi ve mali sürdürülebilirliği artırabilmesi için önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Bütçe stresinin daha hassas bir şekilde izlenmesi, belirli ekonomik değişkenlerin yakından takip edilmesiyle mümkün olabilmektedir. Döviz kuru ve işsizlik gibi değişkenler bütçe üzerinde önemli etkiler yaratmakta ve bu etkiler, makroekonomik dengesizlikler ile kamu maliyesine ilişkin değerli ipuçları sunmaktadır. Bu nedenle, söz konusu değişkenlerin dinamik davranışlarının dikkatlice analiz edilmesi, bütçe stresinin yönetiminde kilit bir öneme sahiptir.

Bu bağlamda, ekonomik göstergelerin doğru tahmin edilmesi ve bütçe planlamalarının bu öngörüler doğrultusunda yapılması, bütçe stresinin daha etkin bir şekilde yönetilmesine olanak tanıyacaktır. Ayrıca, Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltmaya yönelik politikaların, özellikle enerji ithalatına ilişkin bağımlılığı azaltacak adımların, bütçe stresini hafifletme potansiyeli taşıdığı belirtilmelidir. Dış bağımlılığın azaltılması, artan ithalat faturaları ve kamu borcu ile bağılantılı mali stresin hafiflemesine katkıda bulunarak, daha sürdürülebilir bir mali yapı oluşmasına destek sağlayabilecektir.

Buna karşın, bütçe stresini azaltmaya yönelik önerilerin, bütçe açığını düşürmek ve bütçe gelirlerini artırmak gibi büyük ve uzun vadeli stratejilerin yalnızca bir parçası olarak değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır. Bu çalışma, bütçe stresinin zaman içinde izlenmesi ve değerlendirilmesi gereken önemli bir gösterge olarak ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Ancak, bu yalnızca kısa vadeli önlemlerle değil, aynı zamanda derin yapısal reformlarla da gerçekleştirilmesi gereken bir süreçtir. Örneğin, iş gücü piyasasında yapılacak yapısal reformlar ve verimliliği artırıcı önlemler, yalnızca vergi gelirlerini artırmakla kalmayacak, aynı zamanda kamu harcamalarının daha verimli bir şekilde yönetilmesine katkı sağlayacaktır. Bu tür reformlar, bütçe stresinin uzun vadede azaltılmasına ve kamu maliyesinin daha sürdürülebilir hale getirilmesine olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda, bütçe stresini yönetme süreci, yalnızca mevcut mali durumun iyileştirilmesiyle sınırlı kalmamalı, aynı zamanda ekonomik yapının güçlendirilmesi için kapsamlı bir strateji olarak görülmelidir.

Bütçe stresini, Türkiye'nin maliye politikalarını yönlendirmek için bir araç olarak kullanmak, daha etkili bir kamu maliyesi yönetimi için önemli bir adım olabilir. Bütçe stresinin zamanla izlenmesi ve bu göstergelerin makroekonomik verilerle birlikte değerlendirilmesi, daha sağlam maliye politikaları geliştirilmesine yardımcı olacaktır. Bu süreç, yalnızca bütçe stresinin anlık durumunu izlemekle kalmayıp, aynı zamanda ekonomiye dair daha geniş bir perspektif sunarak, politika yapıcıların daha bilinçli kararlar almasını sağlayacaktır.

Yüksek bütçe stresi altında, hükümetin harcamalarını kontrol etmesi ve gelir artırıcı planlar yapması kritik bir öneme sahiptir. Bu tür önlemler, kamu maliyesinin sürdürülebilirliğini sağlamak ve uzun vadeli ekonomik istikrarı garanti altına almak adına gereklidir. Böylece, bütçe stresinin yönetilmesi, yalnızca mali disiplinin sağlanması için değil, aynı zamanda Türkiye'nin ekonomik geleceği için önemli bir stratejik adım olabilir. Bu noktada, bütçe stresinin erken tespiti ve yönetimi, maliye politikalarının etkinliğini artırmak için vazgeçilmez bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bağlamda, Türkiye'nin kamu maliyesi politikası için bütçe stresinin izlenmesi büyük bir önem taşımaktadır. Bu çalışma, bütçe stresinin, Türkiye'deki maliye politikasında iyileşmeyi kolaylaştırabilecek bir gösterge ve araç olabileceğini ortaya koymaktadır. Bütçe stresinin düzenli olarak izlenmesi ve etkin bir şekilde yönetilmesi, makroekonomik dengesizliklerin aşılması ve sürdürülebilir maliye politikalarının oluşturulması için kritik bir rol oynayabilir. Bu süreç, sadece kısa vadeli mali dengeleri sağlamakla kalmayıp, aynı zamanda uzun vadeli ekonomik istikrarı da temin etmeye yardımcı olacaktır.

Yazar Katkıları: Bu makale tek yazarlı olarak yazılmıştır.

Çıkar Beyanı: Bu makalede herhangi bir çıkar tartışması yoktur.

Kaynakça

- Aarsaether, N. (1990). Organizational and spatial determinants of fiscal stress: an analysis of norwegian municipalities. *Public Budgeting & Finance*, 10(1), 55-66. <https://doi.org/10.1111/1540-5850.00850>
- ACIR (Advisory Commission on Intergovernmental Relations). (1973). *City Financial Emergencies: The Intergovernmental Dimension*. U.S. Government Printing Office.
- Ahmed, S., & Rogers, J. (1995). Government budget deficits and trade deficits Are present value constraints satisfied in long-term data?. *Journal of Monetary Economics*, 36(2), 351-374. [https://doi.org/10.1016/0304-3932\(95\)01215-X](https://doi.org/10.1016/0304-3932(95)01215-X)
- Alm, J., Mckee, M., & Skidmore, M. (1993). Fiscal pressure, tax competition, and the introduction of state lotteries. *National Tax Journal*, 46(4), 463-476. <http://dx.doi.org/10.1086/NTJ41789039>
- Altınkeski, B. K. (2023). *Öncü gösterge olarak mali stres endeksi: Türkiye üzerine bir uygulama*. Özgür Yayınları. doi:<https://doi.org/10.58830/ozgur.pub40>
- Arnett, S. B. (2011). *Fiscal stress in the U.S. States: an analysis of measures and responses*. Georgia Institute of Technology and Georgia State University.
- Badu, Y. A., & Li, S. Y. (1994). Fiscal Stress in local government: a case study of the tri-cities in the commonwealth of Virginia. *The Review of Black Political Economy*, 22(3), 5-18. <https://doi.org/10.1007/BF02689969>
- Bahl, R. (1984). *Financing state and local government in the 1980s*. Oxford University Press.
- Baldacci, E., Petrova, I., Belhocine, N., Dobrescu, G., & Mazraani, S. (2011). *Assessing fiscal stress*. IMF Working Paper 11/100: International Monetary Fund.
- Benson, E., Marks, B., & Raman, K. (1988). Tax effort as an indicator of fiscal stress. *Public Finance Quarterly*, 16(2), 203-218. <https://doi.org/10.1177/109114218801600204>
- Berne, R., & Schramm, R. (1986). *The financial analysis of governments*. Prentice-Hall.
- Berne, R., & Stiefel, L. (1993). Cutback budgeting: the long-term consequences. *Journal of Policy Analysis and Management*, 12(4), 664-684. <https://doi.org/10.2307/3325345>
- Berti, K., Salto, M., & Lequien, M. (2012). *An early-detection index of fiscal stress for EU Countries*. European Commission Directorate-General for Economic and Financial Affairs.

- Bluestone, B., & Harrison, B. (1982). *The deindustrialization of America*. Basic Book.
- Boukari, M., & Veiga, F. J. (2018). Disentangling Political and institutional determinants of budget forecast errors: a comparative approach. *Journal of Comparative Economics*, 46(4), 1030-1045. <https://doi.org/10.1016/j.jce.2018.03.002>
- Breckenfield, G. (1977). Refilling the Metropolitan Doughnut. D. Perry, & A. Watkins (Ed.), *The rise of the sunbelt cities içinde* (s. 231-258). Sage Publications.
- Brown, K. (1993). The 10-point test of financial condition: toward an easy-to-use assessment tool for smaller cities. *Government Finance Review*, 9(6), 21-26.
- Conant, J. (2003). Wisconsin's budget deficit: size, causes, remedies, and consequences. *Public Budgeting and Finance*, 23(2), 5-25. <https://doi.org/10.1111/1540-5850.2302002>
- Copeland, R., & Ingram, R. (1983). *Municipal financial reporting and disclosure quality*. Addison-Wesley.
- Douglas, J., & Gaddie, R. K. (2002). State rainy day funds and fiscal crises: rainy day funds and the 1990–1991 recession revisited. *Public Budgeting and Finance*, 22(1), 19-30. <https://doi.org/10.1111/1540-5850.00063>
- Finegold, K., Schardin, S., & Steinback, R. (2003). *How are states responding to fiscal stress?*. The Urban Institute.
- Fisher, R. (1988). *State and local public finance*. Scott Foresman.
- Glasberg, D. S. (1988). The political economic power of finance capital and urban fiscal crisis: Cleveland's default, 1978. *Journal of Urban Affairs*, 10(3), 219-239. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9906.1988.tb00540.x>
- Gold, S. (1992). The Federal role in state fiscal stress. *publius: the journal of federalism*, 22(3), 33-47. <https://doi.org/10.1093/oxfordjournals.pubjof.a038028>
- Gorina, E., & Maher, C. (2016). *Measuring and modeling determinants of fiscal stress in US municipalities*. Mercatus Center at George Mason University.
- Grizzle, G., & Trogen, P. (1994). cutback budgeting in Florida: causes, approaches, and consequences. *Southeastern Political Review*, 22(3), 503-523. <https://doi.org/10.1111/j.1747-1346.1994.tb00342.x>
- Hackbart, M., & Ramsey, J. (2004). Managing structural imbalances: implications for fiscal decision making and policy. A. Khan, B. Hildreth, & J. Bartle (Ed.), *Financial Management Theory in the Public Sector içinde* (s. 287-318). Praeger.
- Hendrick, R. (2004). Assessing and Measuring the Fiscal Health of Local Governments: Focus on Chicago suburban municipalities. *Urban Affairs Review*, 40(1), 78-114. <https://doi.org/10.1177/1078087404268076>
- Hou, Y. (2003). What stabilizes state general fund expenditures in downturn years - budget stabilization fund or general fund unreserved undesignated balance? *Public Budgeting & Finance*, 23(3), 64-91. <http://dx.doi.org/10.1111/1540-5850.2303004>
- Jimenez, B. S. (2009). Fiscal stress and the allocation of expenditure responsibilities between state and local governments: an exploratory study. *State and Local Government Review*, 41(2), 81-94. <https://doi.org/10.1177/0160323X0904100202>
- Kaminsky, G., Lizondo, S., & Reinhart, C. (1998). The leading indicators of currency crises. *IMF Staff Papers*, 45(1), 1-48: International Monetary Fund.

- Kloha, P., Carol, W., & Kleine, R. (2005). Developing and testing a composite model to predict local fiscal distress. *Public Administration Review*, 65(3), 313-323. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2005.00456.x>
- Levine, C. (1978). Organizational decline and cutback management. *Public Administration Review*, 38(4), 316-325. <https://doi.org/10.2307/975813>
- Magkonis, G., & Tsopanakis, A. (2014). Exploring the effects of financial and fiscal vulnerabilities on G7 economies: evidence from SVAR analysis. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 32, 343-367. <https://doi.org/10.1016/j.intfin.2014.06.010>
- McGranahan, L. (1999). State Budget and business cycle: implication for the federal balanced budget amendment debate. *Economic Perspectives*, 23, 2-17.
- Moore, S., & Stansel, D. (1998). *A fiscal report card on America’s governors: 1998*. Cato Institute.
- Morgan, D., & England, R. (1983). Explaining fiscal stress among large U.S. Cities: toward an integrative model. *Policy Studies Review*, 3(1), 73-78. <https://doi.org/10.1111/j.1541-1338.1983.tb00074.x>
- Pammer, W. (1990). *Managing fiscal strain in Major American cities: Understanding Retrenchment in the Public Sector*. Greenwood Press.
- Peters, G. (1980). Fiscal strains on welfare state: causes and consequences. C. Levine, & I. Rubin (Ed.), *Fiscal Stress and Public Policy içinde* (s. 23-49). Sage Publication.
- Poterba, J. (1994). State Responses to fiscal crises: the effects of budgetary institutions and politics. *The Journal of Political Economy*, 102(4), 799-821. <https://doi.org/10.1086/261955>
- Rose, R., & Page, E. (1982). *Fiscal stress in cities*. Cambridge University Press. doi:10.1017/CBO9780511898129
- Savage, J. (1992). California's structural deficit crisis. *Public Budgeting & Finance*, 12(2), 82-97. <https://doi.org/10.1111/1540-5850.00940>
- Scorsone, E., & Plerhoples, C. (2010). Fiscal stress and cutback management amongst state and local governments: what have we learned and what remains to be learned? *State & Local Government Review*, 42(2), 176-187. <https://doi.org/10.1177/0160323X10378826>
- Shamsub, H., & Akoto, J. (2004). State and local fiscal structures and fiscal stress. *Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management*, 16(1), 40-61. <https://doi.org/10.1108/JPBAFM-16-01-2004-B003>
- Sobel, R., & Holcombe, R. (1996). The impact of state rainy day funds in easing state fiscal crises during the 1990-1991 Recession. *Public Budgeting & Finance*, 16(3), 28-48. <https://doi.org/10.1111/1540-5850.01075>
- Wolman, H. (1986). The reagan urban policy and its impacts. *Urban Affairs Review*, 21(3), 311-335. <https://doi.org/10.1177/004208168602100303>
- Wu, S. Y., & Korman, H. (1987). Socioeconomic impacts of disinvestment on communities in New York State. *American Journal of Economics and Sociology*, 46(3), 261-271. <https://doi.org/10.1111/j.1536-7150.1987.tb01964.x>

EK I: Birim Kök Test Sonuçları

Phillips & Perron - Seviyede									
		BST	ENF	DLR	İŞZ	CAD	İHR	İTH	FAH
Sabitli	t-Stat.	-176.103	-69.794	-24.033	-31.766	-65.758	-23.059	-25.032	-98.804
	Prob.	***0.0000	***0.0000	0.1420	**0.0226	***0.0000	0.1710	0.1160	***0.0000
Sabitli & Trendli	t-Stat.	-181.654	-81.060	-32.108	-33.236	-66.351	-82.817	-42.591	-124.782
	Prob.	***0.0000	***0.0000	*0.0849	*0.0650	***0.0000	***0.0000	***0.0043	***0.0000
Sabitli & Trendli	t-Stat.	-161.263	-49.830	-17.936	-0.5880	-37.371	0.7796	0.4510	-41.268
	Prob.	***0.0000	***0.0000	*0.0694	0.4618	***0.0002	0.8810	0.8110	***0.0000
Phillips & Perron – Birinci Farkta									
		d(BST)	d(ENF)	d(DLR)	d(İŞZ)	d(CAD)	d(İHR)	d(İTH)	d(FAH)
Sabitli	t-Stat.	-2.401.568	-517.365	-26.613	-148.303	-259.320	-538.692	-259.389	-635.862
	Prob.	***0.0001	***0.0001	*0.0825	***0.0000	***0.0000	***0.0001	***0.0000	***0.0001
Sabitli & Trendli	t-Stat.	-2.541.823	-526.874	-22.654	-150.327	-259.283	-530.284	-258.951	-684.584
	Prob.	***0.0001	***0.0001	0.4507	***0.0000	***0.0000	***0.0001	***0.0000	***0.0001
Sabitli & Trendli	t-Stat.	-2.140.150	-489.301	-28.175	-149.103	-260.066	-369.082	-256.904	-607.076
	Prob.	***0.0001	***0.0001	***0.0049	***0.0000	***0.0000	***0.0000	***0.0000	***0.0001
Augmented Dickey & Fuller - Seviyede									
		BST	ENF	DLR	İŞZ	CAD	İHR	İTH	FAH
Sabitli	t-Stat.	-0.8427	-26.972	0.6040	-27.899	-42.674	-10.688	-21.477	-31.527
	Prob.	0.8045	*0.0760	0.9896	*0.0613	***0.0006	0.7282	0.2264	**0.0243
Sabitli & Trendli	t-Stat.	-13.496	-56.304	-0.5529	-28.710	-44.879	-26.119	-29.537	-30.591
	Prob.	0.8726	***0.0000	0.9803	0.1741	***0.0020	0.2755	0.1478	0.1188
Sabitli & Trendli	t-Stat.	0.4587	-16.990	13.816	-0.6097	-19.080	13.008	0.2975	-29.804
	Prob.	0.8128	*0.0846	0.9581	0.4524	*0.0540	0.9511	0.7711	***0.0030
Augmented Dickey & Fuller - Birinci Farkta									
		d(BST)	d(ENF)	d(DLR)	d(İŞZ)	d(CAD)	d(İHR)	d(İTH)	d(FAH)
Sabitli	t-Stat.	-80.760	-117.364	-51.710	-32.018	-38.526	-47.625	-246.221	-115.674
	Prob.	***0.0000	***0.0000	***0.0000	**0.0212	***0.0028	***0.0001	***0.0000	***0.0000
Sabitli & Trendli	t-Stat.	-81.303	-117.125	-52.483	-32.295	-38.714	-47.476	-245.749	-89.282
	Prob.	***0.0000	***0.0000	***0.0001	*0.0814	**0.0148	***0.0008	***0.0000	***0.0000

Mali Stresin Bir Göstergesi Olarak Bütçe Stresi: Türkiye’de Eğilimler ve Belirleyiciler

Sabitsiz & Trendsiz	t-Stat.	-80.142	-117.540	-50.496	-32.067	-38.630	-44.409	-246.133	-113.857
	Prob.	***0.0000	***0.0000	***0.0000	***0.0014	***0.0001	***0.0000	***0.0000	***0.0000

Not: (*) 10% seviyesinde anlamlı; (**) 5% seviyesinde anlamlı; (***) 1% seviyesinde anlamlı; (no) anlamsız.

* MacKinnon (1996) tek taraflı p değerleridir.

Ek II: Korelasyon Matrisi

	BST	ENF	İŞZ	DLR	CAD	İHR	İTH	FAH
BST	1.0000							
ENF	0.1331	1.0000						
İŞZ	0.1517	0.0007	1.0000					
DLR	0.2417	0.6078	-0.0434	1.0000				
CAD	0.0011	-0.0119	0.3457	0.0460	1.0000			
İHR	0.1484	0.5406	0.0331	0.7636	0.0172	1.0000		
İTH	0.0861	0.5073	-0.1878	0.6901	-0.3233	0.9091	1.0000	
FAH	-0.1602	-0.1625	-0.1300	-0.2559	0.0972	-0.5405	-0.5166	1.0000

Ek III: Breusch-Pagan / Cook-Weisberg Testi

chi2 (1)	29.83	Prob > chi2	0.0000
----------	-------	-------------	--------

Ek IV: Varyans Enflasyon Faktörü (VIF)

Değişken	VIF	1/VIF
İTH	21.33	0.0468
İHR	21.28	0.0469
CAD	3.07	0.3261
DLR	2.96	0.3380
ENF	1.65	0.6061
FAH	1.62	0.6160
İŞZ	1.48	0.6742
Ortalama VIF		7.63